

Menneskers paradoksale forhold til dyr

Ragnhild Sollund
forsker I/cand.polit./dr.polit. kriminologi
NOVA
ragnhild.sollund@nova.no

Abstract

Humans' practice of having pets has roots many thousand years ago and is common in all kinds of societies and cultures. Such a practice, in which humans domesticate animals and keep them as companions emphasises the closeness between the different species, while at the same time, through the development in western industrialised societies, such proximity is systematically reduced. The character of our relationship to animals depends on which zone we define them to belong to, whether they are "production animals", "lab animals", for entertainment or in the "zone of fascination" where we find the "wild animals" which are also prey for hunters. In this article, I discuss the practice of pet keeping based on personal experiences seen in the perspective of literature which empirically and theoretically explores the human-animal relationship. A key question is whether such a practice is fundamentally speciesist primarily covering a human need, while at the same time legitimating and facilitating animal abuse. On the other hand, pet keeping may enhance humans' empathy and respect towards other species and increase the human quality of life.

Keywords: pet keeping, specieism, fictive relationships, objectification, animal abuse

Begrepe "kjæledyr" og "selskapsdyr" – eller "pets" og "companion animals" – gir assosiasjoner til noe positivt, til kjærlighet, kjærtegn og omsorg. Likevel er menneskers forhold til de ikke-menneskelige dyrene¹ disse begrepene dekker, ikke så uproblematisk som de kan gi inntrykk av. Dyr som holdes innenfor den private sfære, representerer først og fremst – eller bør representere – individer mennesker har positive sosiale relasjoner til. Likevel utsettes mange

kjæledyr² i praksis for behandling som ikke kan sies å være kjærlig. Det paradoksale i menneskers forhold til dyr generelt, men først og fremst til kjæledyr, er tema i denne artikkelen. Jeg vil særlig utforske og diskutere bakgrunnen for kjæledyrenes sårbarhet og konsekvenser av kjæledyrpraksis opp mot menneskers og dyrs eventuelle fordeler ved den. Representerer praksisen med kjæledyr spesiesisme (se under), eller er den snarere og i motsetning til spesiesisme et utslag av menneskers nærhet til, og slektskap med, andre dyr?

En grunn til å gå nærmere inn i dette temaet er at dyr utgjør en stor del av menneskers liv, først og fremst fordi vi forbruker dem, men også fordi de inngår i menneskers liv som sosiale individer (for eksempel Arluke og Sanders 1996, Beck og Katcher 1996, Beck 1999, Anderson 2003, Serpell 1996). En norsk undersøkelse (Kristiansen 1994) viste at om lag fire av ti norske husholdninger har kjæledyr. 245 000 husholdninger har hund, mens 300 000 har katt. Samtidig er forholdet menneske–dyr i økende grad gjenstand for publikasjoner innenfor en rekke sosialvitenskapelige disipliner, som kriminologi, sosiologi og sosialantropologi (for eksempel Beirne og South 2007, Cazaux 1998, Sollund (red) 2008, Donovan og Adams (red.) 1996), Haraway 2008, Nibert 1993, Noske 1989, 2002 Mullin 1999 og Arluke og Sanders 1996). Det er også i de siste årene knyttet stadig sterkere tråder mellom feministisk teori og dyrevern (f.eks. Donovan og Adams (red.) 1996:41, Gålmark 2008).³ Jeg slutter meg til kritikk av samfunnsvitenskapen for å kun se dyr som antitesen av alt som gjør mennesker til nettopp mennesker, fremfor å se slektskapet og kontinuiteten mellom artene (Noske 2002, Mullin 2002, Niberts, 2003, Arluke og Saunders 1996, Beirnes 1999, se også Børresen 1996, Haraway 2008). Fremfor å utdype og opprettholde et skille bør man tilstrebe å bruke de samme metoder i studier av dyrs og menneskers forhold til hverandre, som av mennesker alene og innse at dyr og mennesker alle inngår i et samfunn som er basert på undertrykkende, hierarkiserende praksiser som ikke bare går utover dyr men også etniske minoriteter⁴ så vel som andre menneskegrupper (Nibert 2002, 2003:6). Disse praksisene er i dag først og fremst knyttet til kapitalismen og i mange ikke-vestlige kulturer der det riktignok finnes et menneske–dyr-skille, er det likevel ikke et skille som beror på forskjellig verdi:

Boundaries between human and animal are fluid, with animals thought of as persons (or capable of personhood), with humans thought capable of being reincarnated to animals and vice versa, with animal creator figures, and with tricksters thought to be able to manifest themselves in either human or animal form. (Mullin 1999:202)

Mitt utgangspunkt er at menneskers relasjoner til dyr kan være like rike som menneskers relasjoner til hverandre, og tilsvarende gi rom for et stort spenn av følelser og handlinger. Menneskers relasjoner til kjæledyrene og hvordan de manifesteres – på godt og vondt – er derfor sentralt.

Menneskers kjæledyrpraksis har røtter som går tusenvis av år tilbake (Beck og Katcher 1996, Børresen 2006, Serpell 1996). Fra paleolittisk tid har mennesker holdt dyr for selskap og vennskap. Det skjer i alle samfunn, innenfor alle kulturer, i alle historiske epoker og innenfor alle økonomiske og sosiale lag. Med referanse til Lévi-Strauss (1973) og Tuan (1984) sier Noske:

It may not exactly be 'human nature' but apparently many people have felt the need for face-to-face or touch-to-touch relations with individuals of another species. (Noske 2002:s. 4,5)

Praksisen, hvor igjennom mennesker temmer dyr og holder dem for selskap understreker nærheten mellom forskjellige arter, samtidig som nærheten mellom mennesker og dyr systematisk bygges ned gjennom utviklingen i industrialiserte, kapitalistiske samfunn. Kanskje er kjæledyrpraksis ikke hverken problematisk eller spesiesistisk i seg selv. Kanskje er det snarere slik at den innenfor det industrielle samfunns rammer har *utviklet seg* til å bli det, og at det er etablert et kunstig skille mellom mennesket og andre arter som ikke eksisterte tidligere, og som også medfører en objektifisering av dyr. Skillet dyr–menneske understrekes diskursivt ved at skjellsord henspiller på dyr, som bestialsk, svinsk, grisete, dum som en høne etc. Typisk ble også andre mennesker som stod lavt på rangstigen under kolonitiden karakterisert med lignende termer, for eksempel som 'brutish' og om urbefolkningen i Sør-Amerika, [hvis] 'bestiality exceeds that of any beast' (Mullin 1999: 205). Motsatt har egenskaper som tilskrives mennesker motsatt valør, som human og menneskelig.

Nå defineres karakteren av vårt forhold til dyr etter hvilken sfære vi plasserer dem i. Mens kjæledyr kan antas, eller bør forutsettes å tilhøre, en sfære basert på hengivenhet og positive sosiale relasjoner, befinner andre dyr seg i sfærer karakterisert ved sosial og fysisk avstand, fascinasjon og utnytting, som "pelsdyr", dyr i industrielle "kjøttfabrikker", "forsøksdyr" og "ville" dyr. Eller som Mullin (1999:215) påpeker, representerer dyr varer, familiemedlemmer, mat og 'the embodiment of nature'. Dyrene i den siste – fascinasjonssfæren – (Hallsworth 2008 jf. Mullin 1999:212) kan nyte en begrenset beskyttelse, som opphører hvis de beveger seg utenfor fastsatte grenser og dermed, ikke minst

av miljøvernbevegelser (Noske 2004), blir å betrakte som ”skadedyr” som må ”tas ut”. Det som først og fremst karakteriserer menneskers forhold til dyr, er at de er menneskers eiendom, som kan brukes etter menneskers behov og for-godtbefinnende. Hvilken kategori dyrene befinner seg i avgjør hvor vi setter grensen for hva som kan gjøres mot dem. Likevel er grensene ikke absolutte, og selv dyr som befinner seg i hengivenhetssfæren kan man kvitte seg med hvis de feiler i å oppfylle menneskers forventninger (Kaspersen 2008, Stephenson 2008). Før jeg kan utdype dette videre, må jeg kort redegjøre for begrepet spesiesisme som er sentralt for å forstå menneskers forhold til dyr og som bakgrunn for diskusjonen som følger.

Spesiesisme

Spesiesisme er definert som: ”[en] partisk fordom eller holdning i favør av interessene til medlemmer av egen art på bekostning av dem som tilhører andre arter” (Ryder 1975 her i Regan 2007:138). Denne definisjonen blir imidlertid ikke utfyllende, da det vesentlige ikke er fordømmen i seg selv, men hvorvidt den settes ut i praksis med undertrykking som resultat. Likevel er det lite trolig at systematisk undertrykking ville kunne finne sted uten at det samtidig finnes en ideologi som legitimerer den (Nibert 2003:8). Spesiesisme har også av flere fått en bredere definisjon. Spesiesisme kan innebære en ideologi, som rasisme, sexismen og klassisme, og er et utbredt sett av sosialt delte overbevisninger som er resultater av og støtter sosiale, eksisterende eller ønskede, undertrykkende ordninger (Nibert 2002, 2003:8). Wolfe definerer spesiesisme først og fremst som en institusjon – dvs. et nettverk av spesifikke metoder og praksiser som reproduserer en objektifisering av andre basert på artstilhørighet – hvor diskurs knyttet til arter beror på og reproduserer den spesiesistiske institusjon (Wolfe, her i Pedersen 2008:132, se også Svärd 2008). Med undertrykking sikter jeg til praksiser rettet mot individer som strider imot deres interesser, ved at de motvirker dekning av fundamentale behov som rett til liv, bevegelse, mat, drikke, formering og samkvem med avkom, artsbevaring og frihet fra smerte. En undertrykket gruppe kan defineres ved at den deler: (...)

physical, cultural or economic characteristics and is subjected, for the economic, political and social gain of a privileged group, to a social system that institutionalizes its exploitation, marginalization, powerlessness, deprivation or vulnerability to violence. (Young 1991, her i Nibert 2003:8)

En slik definisjon skiller ikke mellom arter, og understreker at undertrykkningen er knyttet til utbytting, maktesløshet og vold, hvilket er særlig relevant for dyr.

To filosofer har vært sentrale i utviklingen av argumentasjonen mot spesiesisme, Peter Singer (2002) og Tom Regan (1983). Mitt utgangspunkt er som hos Singer og Regan, at dyr er sansende individer med de samme evner som mennesker, til å føle smerte og lidelse og med det samme ønske om å opprettholde livet. Singers utgangspunkt er utilitaristisk, rett handling er den som medfører best mulige konsekvenser for et størst mulig antall individer, ergo kan det i visse tilfelle være riktig å drepe ett for å oppnå det beste for et flertall – et synspunkt som kan kritiseres, og i seg selv gi rom for undertrykkelse.

Regan (1983/1999) mener at dyr har naturlige moralske rettigheter som medfører at de ikke skal skades eller drepes. Alle individer er ”subjekter i et liv” og de har iboende verdi uavhengig av sin nytte for andre. De har gode eller dårlige opplevelser avhengig av hva som skjer med dem. Moralske rettigheter kan ikke avhenge av evne til å tenke på et abstrakt nivå, idet det ville få alvorlige konsekvenser, ikke bare for dyr men også for mennesker, som mentalt handikappede og babyer.

Spesiesisme som ideologi har, som rasisme og sexismen, lange røtter i vestlige samfunn og kan knyttes både til religion og filosofi (for eksempel Singer 2002, Sollund 2008). Descartes mekanistiske verdensbilde har hatt stor betydning for menneskers bruk av dyr i forsøk (for eksempel Regan 2007, Singer 2002:206–209). Både kvinners og dyrs plassering i vårt samfunn kan knyttes til vår filosofiske arv fra Aristoteles (Gålmark 2008). Aristoteles’ filosofi er ikke årsaken til disse undertrykkelsesforhold men kan ha forsterket dem. I et samfunn hvor mannlige krigere er normen, blir både kvinner (slaver) og dyr ”de andre”. Ifølge det gamle testamentet ble mennesket skapt i Guds bilde, og mennesket hadde rett til å legge alle andre dyr under seg. Denne tankegangen preger menneskers forhold til dyr også i dag.

Mitt empiriske utgangspunkt og metodiske refleksjoner

Mitt empiriske utgangspunkt er et livs erfaringer med å ha kjæledyr. Dermed blir jeg selv, mine relasjoner til mine kjæledyr og mine (selv)refleksjoner tilknyttet disse viktige i den forstand at jeg har en erfart kunnskap om temaet.

Selv om hensikten med disse relasjonene aldri har vært at de skulle danne utgangspunkt for artikler, har de utviklet min bevissthet og mine erfaringer finner gjenklang eller motstand i de studiene som er gjort om forholdet mennesket–dyr. Min empiri er dermed ikke ”innhentet” med forskning for øye og tilfredsstillende heller ikke de krav som stilles til forskning. Uten denne empirien ville jeg likevel aldri gått inn i feltet, på samme måte som andre forfattere har gått inn i feltet med lignende utgangspunkt og aktivt bruker sine erfaringer for å forstå forholdet mellom dyr og mennesker (se for eksempel Neumann 2006, Manning 1996 i Donovan 1996, Haraway 2008, Shepard 1997). Min tilnærming kan sees analogt med det Arluke og Saunders (1996:29–30) refererer til som *auto-ethnography*:

Although studying animals might be new, fieldworkers’ studying those with whom they share their lives is not. (...) Inside auto-ethnography refers to researchers who study situations where they have pre-existing ties with participants.

I motsetning til å gå inn og observere mitt barn og/eller hennes relasjon til våre kjæledyr (jf. Neumann 2006), er selve menneske–dyr-relasjonen slik jeg har erfart det, mitt utgangspunkt, i tillegg til den bevissthet og de observasjoner dette har medført, både av egne dyr og (andre) mennesker. Tilsvarende bruker Beck og Katcher (1996) egne erfaringer med dyr både som utgangspunkt for empiriske undersøkelser og i analysen av effektene samvær med dyr har på mennesker (s. 104–110). Samtidig finner en slik tilnærming gjenklang i *care ethics*, som innebærer å bruke sympati og empati som en guide for forståelse og erkjennelse (Shapiro 1996, Donovan 1996 (red). Donovan sier (med henvisning til Acton 1955).

[...] sympathy is a ‘form’ of rationality. It is not ‘as partial and impulsive’ as critics have claimed (...), it is ‘not a primitive feeling but an exercise of the imagination requiring self-consciousness and comparison. (Donovan 1996:149)

Som barn hadde vi hund, marsvin og undulater, og jeg hadde ikke den gang moralske betenkeligheter mot at undulatene ofte var innesperret, som marsvinene også var det, selv om de også var løse med strømbrodd som resultat. At dyr bodde i bur var ”tatt for gitt”. Som voksen overtok jeg min første amazonpapegøye da jeg var 27. Jeg hadde ingen erfaring med papegøyer og langsomt nærmet vi oss hverandre, og temmet hverandre, slik den lille prinsen temmer reven, eller snarere slik reven lærer den lille prinsen hvordan han skal

temmes, i boken med samme navn (Saint-Exupéry 1943). En vesentlig forskjell var likevel at mens reven var fri, var Pottifnatt min fange. Fangenskapet opphørte til en viss grad ved den gradvise, gjensidige tilnærmingen, hvorigjennom vi lærte hverandre å kjenne. Selv om jeg intuitivt så det urettmessige ved at Pottifnatt satt i bur, var det gjennom den empatien jeg utviklet for Pottifnatt da jeg ble kjent med ham, at det ble klart for meg at jeg ikke kunne fortsette å holde ham fanget slik. Jeg så ham dermed som et sosialt individ, med egne behov og ønsker, som min den gang eneste familie. Det var først da Pottifnatt bøydde nakken for å få kos, og jeg usikkert klappet ham over nakkefjærene, at jeg lærte meg betydningen av denne delen av papegøyers kroppsspråk, og den tilliten det uttrykte.

En sommerferie var vi innom en dyrebutikk og så nok en amazonpapegøye som satt innestengt i et lite bur innerst i lokalet. Han snakket til oss, plystret og ropte etter oss da vi dro. Ham kjøpte vi for å unngå at Pottifnatt skulle være alenepapegøye og av medfølelse med Kåre, som han het. Han viste seg å være vanstelt, feilernært og vingeklippet, og jeg lærte at amazonpapegøyer ikke nødvendigvis knytter seg til hverandre, men like mye til mennesker. Da Pottifnatt døde, overtok jeg en Jakopapegøye (african grey), Jacoline, fra en som skulle reise utenlands og igjen gjorde jeg den samme erfaringen. Hun, som Kåre og Pottifnatt, knyttet seg mer til oss enn til hverandre. Da så Jacoline og Kåre til min store sorg døde med ni måneders mellomrom, var vi uten papegøyer, men hadde igjen marsvinet Bonita og dels overlappende Blitz og siden Vesla, en hermelin og en løvehodekanin.

Nå har vi en ara nobilis, en dvergara som heter Tinga og som stort sett sitter på en skulder når vi er hjemme, og ellers, som Jacoline, har laget seg "hule" i et skap. De årene vi hadde Blitz og Vesla var leiligheten tilpasset dem idet alle ledninger måtte skjules fordi de, som papegøyene ikke var innestengt.

Når dyr og fugler plasseres i bur begrenses de ikke bare i sin utfoldelse, men også i sin mulighet til å presentere seg som sosiale individer, og i å vise hva deres behov består i. Inne i buret kunne ikke Pottifnatt få kos. Han kunne ikke vise at han satte pris på meg ved å følge etter meg fra rom til rom. Pottifnatt gikk fra å være en "burfugl", hvis behov og egenart jeg ikke kjente, til å bli en nær venn. Buret skaper en fysisk og sosial avstand som understreker maktforholdet, slik også dyr i industrielt husdyrhold fratras muligheten til å presentere seg som sosiale individer (Børresen 2006). Når dyr og menneske begge står fritt til å oppsøke hverandre, utviskes denne maktforskjellen i noen grad og forholdet blir mer jevnbyrdig. Motsatt skapes og opprettholdes både

en sosial og fysisk avstand og menneskets makt over dyret, som igjen produserer avstand, når dyret sperres inne.

Hadde vi holdt kaninene i bur ville Vesla hatt anledning til å tigge kaningodteri ved å skrape oss på knærne, eller be om å bli klappet ved å sette seg foran føttene våre. Våre relasjoner, ikke bare hennes liv, ville vært mye mer begrenset.

Likevel er leveforholdene deres i en byleilighet fjernt fra de forholdene de naturlig skulle levd under, og fjernt fra den situasjonen jeg mistenker at Pottifnatt, Kåre og Line engang ble fjernet fra med makt, til tross for at Norge i 1975 tilsluttet seg CITES-konvensjonen (The Convention on International Trade in Endangered Species). Alle tre hadde en sterk angst for pinner og tråder. Dette er redskaper som brukes til å fange papegøyer ved at først en fugl lokkes med mat, fanges og bindes til en stokk. Når så den kaller på flokken, som kommer til unnsetning, kastes et garn over flokken og alle er fanget (Bergljot Børresen, personlig kommunikasjon).⁶ Til tross for CITES utgjør ulovlig fangst og smugling av papegøyer i dag en stor trussel for svært mange arters overlevelse, inkludert amazoner, som Pottifnatt og Kåre og araer (Low i Andersen 2003, Michaels 2002). Det å kjøpe en papegøye, og andre dyr, og ved det oppnå en nær relasjon til en annen art, kan ha store etiske og spesiesistiske lokale, så vel som globale, konsekvenser.

Kjæledyr som fiktive slektninger

Mitt dyrehold har introdusert meg for dilemmaer jeg ikke forutså, som de emosjonelle omkostningene ved å knytte seg til et dyr. Gjennom mine egne erfaringer har jeg ikke bare lært å sette meg inn i deres behov i forhold til meg, jeg har også blitt brakt til å reflektere over hvilke muligheter de ville hatt til livsutfoldelse i en ideell situasjon, slik de var ment å leve. I takt med at våre relasjoner har utviklet seg, har min ansvarsfølelse for dem økt. Disse relasjonene ville neppe hatt like stor betydning for meg, hvis jeg ikke hadde hatt en opplevelse av gjensidighet. Oppbyggingen av relasjonene, eller den gjensidige temmingen, hvor jeg merker at de setter pris på meg, og hvor papegøyene både har sett meg som partner og leder i flokken, tilsier kanskje at min dårlige samvittighet for dem har vært overdrevet, og at det nettopp er nærhet og likhet som utgjør kjernen i sosiale forhold mellom mennesker og husdyr, selv om dyrene er prisgitt mennesker (Børresen 2006:49). Mens jeg ser dem som familiemedlemmer, er vi flokken.

I likhet med mange av fugleeierne i en studie blant papegøyeiere (Anderson 2003), har jeg ofte følt at papegøyene eier meg, snarere enn at jeg eier dem. Heller enn å se på mitt forhold til dyrene jeg har kjøpt som eierskap, opplever jeg min ervervelse av dem som adopsjon både på grunn av ansvaret og de følelsene jeg har (hatt) for dem. Dermed slutter jeg meg til at dyreeiere kan se relasjonen til sine dyr som fiktive slektskapsrelasjoner (Anderson 2003, Arluke & Sanders 1996:68, Beck og Katcher 1996:40–62, Serpell 1996:78–79). Anderson (2003) fant at papegøyeierne hun gjorde sin studie blant, ikke bare så papegøyene som familiemedlemmer, men også i rollen som ”evige barn” og at de ofte refererte til seg selv som ”mom and dad” og fuglene ble betegnet som ”fids” (feathered kids). Noen av hennes informanter beskrev endog at deres papegøyer var substitutt for egne barn. Neumann beskriver likeledes hvordan hundeeiere i trekkhundmiljøet i Norge beskriver sine hunder som barn, og som familiemedlemmer (2006:56,61). I likhet med andre studier som har slått fast at det å ha kjæledyr har positive konsekvenser for mennesker (Beck 1999, Beck og Katcher 1996, Serpell 1996), både for å komme seg etter sykdom og for en generelt bedre livskvalitet, fant Anderson at 95 % av papegøyeierne mente at papegøyen hadde bedret deres livskvalitet.

Mennesker forstår andre arter ved å tilskrive dem en kulturell identitet (Arluke og Saunders 1996:9). *”[Thus] being an animal in modern society may be less a matter of biology than it is an issue of human culture and consciousness”*. Likevel kan man spørre seg hvorfor mennesker omtaler sine dyr som fiktive barn. En grunn kan være at de emosjonelle sidene ved en menneske–dyr-relasjon kan være vel så sterke som dem mennesker imellom, for eksempel når et kjæledyr dør (Carmach 1985 og Cowles 1985 i Arluke og Sanders 1996:11, Serpell 1996:32). For enkelte kan også relasjonen de etablerer til sitt dyr overgå de følelsene de har for egne barn, som når en kvinne hvis rottweiler drepte babyen hennes ikke kunne akseptere at hunden skulle avlives som følge av det, for et nytt barn kunne hun alltid få, men hunden kunne ikke erstattes (Serpell 1996:27). Slike holdninger til dyr bidrar til de fordommer mange mennesker har til dyreeiere og til at feltet er stigmatisert og derfor for mange forskere ”urørlig” (Larsen 2003:8, Serpell 1996). De siste 20 årene har også vist en økende industri bestående av utstyr til kjæledyr; klær, senger, leker etc. (Serpell 1996:27), hvor en årsak trolig er at menneskene antropomorfiserer dyrene.

På den annen side ses dyr som menneskers antitese. Foucault (1974, her i Mullin 1999:212) tar for seg en passasje fra Borges som siterer en kinesisk encyklopedi med en taksonomi av dyr som begynner med dem som tilhører

keiseren og avslutter med dem som ligner fluer. Dette inviterer for Foucault til studier i tanker som bærer preget av vår tid og vår geografi og "age-old distinction between the Same and the Other" (Foucault i Mullins 1999:212).

Som menneskers antitese og motsats har ikke kjæledyr noen naturlig rolle å fylle, og det er logisk at mennesker derfor lar dem oppfylle en rolle de kjenner, hvorigjennom de selv er ansvars- og omsorgspersoner, mens dyrene er de "hjelpeløse", avhengige av dem, noe som igjen kan styrke menneskenes omsorg. Dette kan avlede en positiv opplevelse av at det er behov for dem, de trengs.

Det er likevel en vesentlig forskjell mellom et kjæledyr og et barn. For å adoptere et barn må man igjennom lange godkjenningsprosedyrer for å bli akseptert som adoptivforeldre. Man må finnes egnet som foreldre og hvilke oppvekstvilkår som tilbys blir nøye vurdert. Jeg tok mine papegøyer fra en vanskelig situasjon og førte dem forhåpentligvis til en bedre. Likevel ble Kåre, i likhet med Bonita, som viste seg å være gravid da vi kjøpte henne, Blitz og Vesla kjøpt over disk, som en annen vare, og ikke som de individene og personlighetene de var. Ingen undersøkte om jeg hadde gode hensikter, eller hvorvidt jeg var egnet til å være eier av andre dyr. Mens handel med mennesker anses som umoralsk og ulovlig, er handel med dyr en stor industri hvorigjennom dyr gjøres til gjenstander for menneskers behov, enten det er for sosial og fysisk kontakt⁷, eller i oppdragslesesøyemed, idet det anses som positivt for barns utvikling å ha kontakt med og ansvar for dyr (Beck 1999, Beck og Katcher 1996:282). Dyr er i en slik situasjon den underordnede part i et maktforhold. Mine dyr var ingen unntak.

Når kjæledyr blir brysomme

Bonita forble alltid et engstelig lite individ som aldri gikk ut av buret på eget initiativ. Det å få barn mens hun selv var svært ung viste seg også å illustrere skjebnen mange små dyr som er avlet opp for å bli kjæledyr kan lide. Vi bestemte oss for å ikke beholde ungene hennes, og i dyrebutikken gikk de med på å ta dem tilbake. Ofte gikk vi innom butikken for å hilse på og se om de var solgt, men de var der stadig mens de vokste seg store. Til slutt havnet de heldigvis på en låve på landet hvor de ble brukt til avl og fikk løpe fritt omkring. Det reiser spørsmål om hvor mange av deres etterkommere som får leve gode liv, og det etisk problematiske ved å avle frem dyr for å dekke menneskers

behov for å ha kjæledyr. Likevel var de heldige da deres skjebne kunne blitt annerledes. Ifølge veterinær Elizabeth Blom (personlig kommunikasjon) er det vanlig praksis at marsvin og kaniner som ikke blir solgt mens de er små, og så ikke lenger er ”attraktive”, blir levert til drepings⁸ hos veterinær.

På samme måte kvitter folk seg med egne ”kjæledyr” når de blir problematiske, slik de årvisse reportasjene om forlatte dyr om sommeren er en påminnelse om. Et eksempel på det fikk jeg se en gang jeg var på Veterinærhøyskolen med Blitz, og det kom noen inn med en hund. Den var livlig og vennlig, og jeg hilste på den og klappet den. Etterpå fikk jeg vite at eierne dens kom for å få den drept på grunn av påstått aggresjon. Det var en ung hund, men veterinæren kunne ikke ta ansvar for å ikke gjøre det fordi hun da ville stå ansvarlig dersom den skulle komme til å angripe noen. Hunden ble drept, og veterinæren selv syntes dette var svært vanskelig da det å drepe dyr er stikk motsatt den motivasjon hun hadde for å velge yrket. Slik leger har et forhold til Hippokrates’ ed, var hennes motivasjon at hun var glad i dyr. Det å stadig måtte ta livet av friske dyr opplever hun som en følelsesmessig tung del av jobben.

Denne hundens atferd – eller påståtte atferd – ble brukt som et påskudd til å ta livet av den. Hverken hunden – eller eierne – fikk sine handlinger vurdert av en uhildet instans, tross det fatale ved en dødsdom. Fordi dyr er menneskers eiendom er menneskets ”rett” til å frata det livet absolutt, og kan endog sees som ”ansvarlig” (Arluke og Sanders 1996).

Til ”sheltere” i USA kommer det inn 6–8 millioner dyr årlig. De som ikke er adoptert i løpet av en uke eller to, 3 til 4 millioner, blir enten drept med en dødelig injeksjon eller ved mer inhumane metoder som karbondioksidgass og i dekompresjonskammere. Nok en andel selges til laboratorier hvor de blir brukt i forsøk (PETA 2009⁹). Arluke og Sanders’ (1996) etnografiske studie blant mennesker som jobber på et slikt ”shelter” gjengir de ansattes problemer med å forholde seg til det store antallet dyr de drepte på shelteret:

Killing large numbers of animals in a single day was disconcerting for nearly everyone. (...) The flow of animals into the shelter was seasonal, and workers grew to loathe those months when so many animals were brought in and euthanized. The summer was a particularly bad time because so many cats came through. As one worker said ‘They are constantly coming in. On a bad day you might have to do it fifty times. There are straight months of killing.’ En annen sa: ”After three hours of killing, you come out a mess. It drains me completely. I’ll turn around and see all these dead animals on the floor around me – and it’s what have I done?” (Arluke og Sanders 1996:103, 104).

Kravet til å være "passe"...

I USA kan dyr eieren ikke lenger ønsker altså leveres til *animal shelters*. Mens dyreeiere som leverte hundene sine til et shelter i Los Angeles trodde at hundene vil få et bedre liv omplassert hos nye eiere, var praksis at rundt halvparten av hundene drepes etter å ha blitt utsatt for en rekke tester. Disse testene skal avgjøre om hundene er "passelige kjæledyr". Et eksempel er Sternbergtesten som inkluderer "thirty seconds of affection", "veterinary technician hug" og "food bowl guarding using plastic hand on stick" (Stephenson 2008:153). I den første testen skal en fremmed klappe og kjærtegne hunden i 30 sekunder. Hvis hunden fremfor å nyte det stivner, flytter seg eller knurrer, feiler den testen. Tilsvarende, hvis en fremmed gir hunden en tett klem, holder den tilbake og dytter den i bakken og den ikke øyeblikkelig slapper av og gir etter, så drepes den også. Hvis en plastikkledd hånd nærmer seg for å ta hundens mat, skal den rolig spise videre. Hvis hunden ikke reagerer vennlig eller likegyldig på at en katt nærmer seg buret dens, protesterer mot å få tennene undersøkt fem ganger etter hverandre, eller er uvennlig mot andre hunder, kan også det føre til en dødsdom (Stephenson 2008:154). Disse hundenes skjebne kan sees i lys av Mary Douglas' (1997) teori om personer som overskrider grenser, og dermed "forurenser" og alltid ender med å være "feil". Tilsvarende er det svært vanskelig for hundene som en gang er blitt sendt til "sheltere" å bli akseptert som kjæledyr igjen:

For this purpose it pursues a programme of sterilization, testing and extermination, directly influencing the animals' reproductive process. This makes it, of course, into a classic eugenics programme, discredited in the 20th century in relation to humans, but continued in relation to domestic animals. (Stephenson 2008:159)

Kanskje er sterilisering og kastrering bedre enn å la dyr reproducere seg uhemmet. Et slikt argument vekker likevel ubehagelig gjenklang i argumentasjonen for inngrep mot mennesker hvis reproduksjon ble betraktet som uønsket, som romfolket (Haave 2000), psykisk utviklingshemmede og "tøylesløse" ungjenter (Ericsson 1996), eller for inngrep rettet mot å modifisere uønsket atferd, som lobotomi (Tranøy 1992). Som Gålmark (2008) viser, eugenikkprosjekter for mennesker og dyr var nært sammenvevet.

På samme måte som kvinner må tilpasse seg i et mannsdominert samfunn, ved å være "passe feminine" osv, må kjæledyrene tilpasse seg menneskers krav

for å bli ”passelige kjæredyr”. Dette innebærer ikke bare at de må ha høy ”kosedyrfaktor”, må oppdras – at hunder må lære å adlyde og finne sin plass i ”flokken” – det innebærer også at de utsettes for fysiske inngrep rettet inn mot å gjøre dem akseptable. Et slikt overgrep har jeg selv gjort meg skyldig i. Da vi kjøpte Blitz og Bonita, ble vi anbefalt dette i dyrebutikken idet de sa at en hannkanin og et hunnmarsvin ville gå godt sammen. Det de ikke fortalte oss¹⁰ var at kaninen ville forsøke å pare seg med marsvinet. Blitz jaget følgelig Bonita (da seks uker og allerede gravid) rundt i buret i den hensikt, noe vi observerte med stor uro og bekymring. Da jeg tok dette opp med dyrebutikken, sa de at Blitz burde kastreres. Dette var ikke noe godt alternativ, men jeg følte ikke at jeg hadde noe valg, hvis Bonita skulle ha et godt liv. Om morgenen leverte jeg fra meg en frisk og livlig kanin. Om ettermiddagen hentet jeg et neddopet, nyoperert dyr. Blitz ble i en alder av fire måneder fratatt muligheten til å ha et seksualliv for at han skulle passe inn i et forhold han ikke selv hadde valgt til et annet dyr av en annen art.

Når dyr kastreres rutinemessig kan det knyttes til at når dyr utviser naturlig atferd, ”passer” de ikke lenger inn som kjæledyr (Douglas 1997). Kjønnstriften, og konsekvensen av den, som for eksempel ”skvetting” og seksuell atferd rettet mot andre dyr og mennesker, kolliderer med kaniners ”kosedyrfaktor”. Når kaniner utviser seksuell atferd gjør de det i egenskap av å være nettopp kaniner, og for å dekke egne behov. De er som Regan (1983) sier ”subjekter i et liv”. Men dermed bryter de også med forventningene og kravene som stilles til dem som kjæledyr, nemlig at de skal være for mennesker, disponible for kos og innenfor de grenser mennesker setter for dem. Det innebærer at mange kaniner sitter innestengt i et lite bur, hvor de kan tas opp for avkjøling når mennesker, fortrinnsvis barn, føler behov for å klappe en myk pels. Men idet kaninen feiler i å oppfylle forventningene, ved å bite, løpe eller utvise seksuell atferd, er den ikke lenger passelige som kosedyr, og mange henvises til å leve innestengt, eller de ender med å tilbringe sine liv i et lite bur på plenen. Alternativt endes livet med en sprøyte hos veterinæren, eller de hensettes i skogen. Måten kastrasjon ble presentert som det eneste alternativet, sier noe om hvor vanlig en slik praksis er. Det er som om dyrene ikke er klare, før de har gått gjennom kastreringsprosedyren.

Andre måter dyr gjøres ”passe” på er ved å tilpasse dem menneskers standarder for (deres) skjønnhet. Dette innebærer for hunder for eksempel hale- og ørekupering. Praksisen er forbudt i en rekke land, også Norge¹¹, men dette forhindrer ikke at den utøves. I Italia møtte jeg for eksempel våren 2009

en jente med en halvt år gammel Cocker Spaniel. Til tross for at hun ikke ønsket en halekupert hund, kunne hun ikke oppdrive en hund med hel hale.

For papegøyer innebærer menneskers krav til at fuglene skal være passende kjæledyr ofte stekking eller vingeklipping. Stekking er permanent mutilering som fratar papegøyen flygeevnen, mens vingeklipping innebærer at annenhver fjær av flygefjærene på vingene klippes med samme resultat. Fjærene vokser ut igjen etter 4–6 uker. De som vingeklipper papegøyene sine argumenterer for at det forhindrer ulykker og bortflyging. Andersons (2003) studie blant papegøyeiere i USA viste at hele 85 % (N=97) av hennes respondenter hadde vingeklippet fuglene sine, til tross for at fugleveterinær Low (1999, her i Anderson 2003) fastslår en rekke uheldige konsekvenser av praksisen, som skade ved fall når de forsøker å fly, infeksjoner og svulster og øket fare for fjærplukking. Selv om eierne (og Anderson) argumenterer for at fuglene selv er tjent med å fratas flygeevnen, er det sannsynlig at papegøyene selv ville ønsket å fortsette å fly. Slik flere feminister argumenterer for at sympati, medfølelse og omsorg er den grunnen menneskers relasjoner til dyr (og mennesker) bør hvile på, både praktisk og teoretisk (Kheel 1996, Donovan 1996, Adams 1996), anser jeg at hvis jeg forsøker å sette meg inn i hvordan Tinga ville oppleve det hvis han plutselig var handikappet og ute av stand til å fly, blir svaret at vingeklipping er uønsket og sammenlignbart med hvordan jeg selv opplevde det å ha et brukket ben. Likevel har jeg ofte ønsket å kunne ta Tinga ut løs slik at han kan være med på tur og uten redsel for at han skal fly sin vei. Selv om det ikke er etter Tingas ønske å fly seg vill ute, er det likevel menneskers ønsker om kontroll over fuglene som medfører at de handikappes i motsetning til de andre formene for mutilering jeg har nevnt som kun har kosmetisk verdi, hvor hundene ikke er ”bra nok” før de er tilpasset eierens skjønnhetskrav.

Når hunder vansires og hindres i naturlig atferd, som å kommunisere med halen, og når de trimmes og pyntes for utstillinger, objektifiseres de, slik kvinner i missekonkurranser blir objektifisert. Som mer eller mindre perfekte i henhold til menneskers standarder, gir de eierne status. Tilsvarende objektifiseres også fugler som pynt i bur i restauranter og i hjem hvor eierne ikke har noen kunnskap hverken om fuglenes intelligens eller behov (Anderson 2003). På en ferie i Hellas måtte jeg for eksempel daglig forbi en restaurant full av bur hvor fuglene åpenbart skulle glede gjestene. Der satt blant annet en jakopapegøye. Dette er en art hvis intelligens uomtvistelig er fastslått av psykologen Irene Pepperberg gjennom forskning i over 30 år (for eksempel Pepperberg 1999, 2005). Alex døde i 2007 men før han døde oppnådde

Pepperberg gjennom sin trening med ham oppsiktsvekkende resultater som hun viderefører i forhold til to andre jakoer. På Alex' foundations hjemmeside oppsummeres noen av resultatene:

He possessed more than 100 vocal labels for different objects, actions, colors and could identify certain objects by their particular material. He could count object sets up to the total number six and was working on seven and eight. Alex exhibited math skills that were considered advanced in animal intelligence, developing his own "zero-like" concept in addition to being able to infer the connection between written numerals, objects sets, and the vocalization of the number. Alex was learning to read the sounds of various letters and had a concept of phonemes, the sounds that make up words.¹²

Ved å være i bur defineres dyret, det gjøres kontinuerlig tilgjengelig, det får sin plass og det identifiseres i forhold til mennesket som dets eiendom, som når det på Tingas resepter står til "Ragnhild Sollunds burfugl". Det understreker også hvor Tinga har sin plass. Tilsvarende beskriver Anderson (2003) at hennes papegøye står oppført i veterinærens database med eget navn og hennes etternavn, hvilket understreker det fiktive slektskapet, men også maktforholdet.

Hva som gjør dyret "passe" i eierens øyne, vil avhenge av hvilken rolle dyret skal ha. En jakthund er ikke "passe" hvis den som vår Bonzo jager haren når han får los. Som en snill og hengiven hund var han derimot svært "passe" som familiemedlem. Neumann viser kontrasten mellom en trekkhunds raserenhet, som kan premieres av dommerne på utstillinger, versus hundens funksjonalitet som trekkhund, som verdsettes av hundekjørere: "Så lenge rase bindes til estetikk og estetikk til noen få egenskaper, vil det nødvendigvis måtte finnes en spenning mellom funksjon og rase" (2006:51).

Dyremishandling og vernet i loven

Det at mennesker ser dyr som sine barn har en annen side som er mindre hyggelig i dyrenes perspektiv. Dyrene i en menneske–dyr-relasjon kan være heldige og få ansvarlige eiere som elsker dem, men de kan like gjerne få eiere som har andre motiver, eller som rett og slett ikke vet hva de går til, er uansvarlige eller ikke evner å gi dyrene den omsorg de trenger. Den systematiske bruk av dyr i industrielle komplekser og forsøk er den praksis som koster flest

dyr lidelse og prematur død, med anslagsvis femti milliarder dyr i kjøtt-industrien på verdensbasis i året¹³, og anslagsvis 100 millioner dyr som drepes i forsøk årlig bare i USA.¹⁴ I Norge ble 724 093 dyr drept i eksperimenter i 2006. Majoriteten var fisk, men 35 524 mus, 12 248 rotter, 410 marsvin, 476 andre gnagere, 320 kaniner, 22 hunder, 17 katter, 135 mink og rev og 976 griser – for å nevne noen arter – ble også drept i eksperimenter.¹⁵ 27.475 dyr ble brukt i smertevoldende forsøk. Likevel er det også mange kjæledyr som er ofre for direkte dyremishandling.

Piers Beirne definerer dyremishandling som:

any act that contributes to the pain, suffering, or death of an animal or that otherwise threatens its welfare. Animal abuse may be physical, psychological, or emotional; may involve active maltreatment or passive neglect or omission; and may be direct or indirect, intentional or unintentional. (Beirne 1999:121)

En slik definisjon av dyremishandling ville innebære at de fleste dyr i norsk fangenskap mishandles.

Eksemplene på overgrep nevnt over, i form av drap, kastrering og innesperring, kan det argumenteres for ved at overgrepet ikke er ment som et onde. Drap på eierløse hunder kan rasjonaliseres ved at det er bedre å ikke leve enn å leve uten eiere og omsorg, slik de ansatte i sheltere kan nøytralisere sine handlinger (Arluke og Sanders 1996). Kastrering forhindrer uønskede individer i å fødes, og dermed leve et potensielt dårlig liv. I tilfellet Blitz var det til Bonitas, om enn ikke Blitz', fordel og i forhold til innesperring av papegøyer vil mange argumentere for at man unngår hjemmeulykker. Hadde Blitz kunnet si hva han ønsket, er jeg ikke i tvil om hva han hadde valgt. Gjennom inngrepet ble Blitz forhindret i å leve ut sitt liv og sine behov på en for ham naturlig måte. Dermed var inngrepet, i det minste leksikalt, om enn ikke i praksis, også i strid med Dyrevelferdslovens¹⁶ § 3,

Generelt om behandling av dyr

Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger.

Den første delen av paragrafen understreker dyrs egenverd og dermed at de har en beskyttelse i loven, den siste delen torpederer det ved å introdusere be-

grepet *unødige*. Hva som er unødige påkjenninger og belastninger defineres ikke av dyret men av mennesket som har eiendomsrett til det. En kjæledyrpraksis med kastrering og innesperring av individer som er ment til å løpe eller fly fritt i naturen medfører sannsynligvis også brudd på § 23 hvor det heter at dyr skal holdes i miljø som gir velferd ut fra artstypiske og individuelle behov, som stimulans, bevegelse, og hvile, trygghet og trivsel. Som sådan skulle hele praksisen – og selvfølgelig også praksis med industrielt husdyrhold, pelsdyroppdrett, dyreforsøk og dyr til underholdning vært i strid med Dyrevelferdslovens § 3, 23 og ikke minst § 14 hvor det sies eksplisitt at det er forbudt å utøve vold mot dyr. Å leve sine korte liv innesperret og så dø en smerte- og redselsfull død for å bli pels eller koteletter, er ikke unødige påkjenninger og belastninger eller vold. Det defineres derfor ikke som dyremishandling, snarere opererer man med det tilslørende begrepet dyrevelferd (Svård 2008). Denne behandlingen av dyr følger av institusjonalisert, industrialisert praksis styrt av økonomiske interesser (Sollund 2008).

Når det gjelder kjæledyrene er de oftere ofre for direkte vannskjøtsel eller mishandling fra enkeltindivider, som kan utøve handlingene gjennom sitt eiendomsforhold til dyret og i ly av privatlivet. På grunn av de sosiale sfærene vi plasserer dyr i, har likevel kjæledyr større vern i loven enn dyr i industrielle komplekser og som brukes i forsøk (Ellefsen 2009). F.eks vil selskapsgris ha større vern i forhold til bevegelsesfrihet enn en gris hvis skjebne er å bli menneskemat, hvilket understreker at det ikke er dyrets behov, men menneskets og den sosiale sfære dyret plasseres i som står i sentrum (Jokkola 2009:2).

At loven¹⁷ i liten grad anvendes for å beskytte dyr også i den private sfære, fikk jeg bekreftet en gang jeg anmeldte innehaveren av en dekkbutikk for dyremishandling idet han holdt en amazonpapegøye som utstillingsgjenstand (i strid med § 2 og 15) i butikken. Max, som han het, fikk kun solsikkefrø, var pjuskete i fjærene og synlig feilernært. Han satt innesperret alene i butikken i et nakent bur fra fredag ettermiddag til mandag morgen. Jeg politianmeldte eieren og Dyrevernemda¹⁸, som den gang var ansvarlig instans, kom på inspeksjon og fastslo at Max' situasjon ikke var i strid med Dyrevernloven. Saken ble henlagt. Medlemmene i Dyrevernemda hadde neppe greie på papegøyers krav til stell, mat og sosiale stimuli, og loven, og politiet som håndhevere av loven, beskyttet ikke Max.

Ved å vise til vage formuleringer – *neglect, mistreatment* – i amerikansk dyrevernlovgivning, som i den norske lovgivningen er enda vagere når det heter at dyr ikke skal lide *unødige*, argumenterer Beirne (1999) for at dyrevernlovgiv-

ning legitimerer dyremishandling. Larsen sier også: "Slik lager loven et skille mellom lidelse dyr må kunne tåle og som det er rimelig å påføre dyr, og lidelse det er urimelig å påføre dyr" (Larsen 2003:13). Dette understreker rommet for en skjønnsmessig vurdering, som igjen gjør at de fleste dyr er uten en reell beskyttelse (Larsen 2003: 14). Dyrevelferdsloven reflekterer først og fremst at dyr er eiendom underlagt menneskers behov, slik det i belgisk og amerikansk dyrevernavgivning også fremgår at "unødvendig lidelse" er den som ikke tjener et sosialt eller økonomisk behov. Dermed blir nær sagt all bruk av dyr akseptabel og "nødvendig" (Cazaux 1999: 117, jf. Larsen 2003:16). Imidlertid har dyrevernavgivning en latent funksjon idet dens eksistens gjør at mange tror at dyr har en beskyttelse, samtidig som det kan virke normdannende (Aubert 1954).

Hvis dyr i fangenskap ble spurt, hvis mennesker, som Donovan (1990:375) anbefaler, lyttet til dem eller snarere til sin egen samvittighet, hvis man tok hensyn til disse dyrenes situasjon og sammenlignet den med den til deres viltlevende artsfrender, hvis ikke menneskers behov hadde forrang, ville de fleste dyr i fangenskap i Norge sannsynligvis hatt større plass for å utøve sin trang til bevegelse og stimulans. Dette gjelder både "nyttedyr" og kjæledyr. Fremfor å gå videre i denne diskusjonen vil jeg snarere utdype de risiki de såkalte kjæledyrene løper i egenskap av å være menneskers eiendom.

Årsaker til dyremishandling

Vi har ikke kunnskap om omfanget av den mishandling som rammer kjæledyr, selv om de sakene som når til overflaten gjennom historier i massemedia kan gi en pekepinn, som når to ungdommer idømmes 5000 i bot og 35 timer samfunnstjeneste for å ha grillt katter levende i en mikrobølgeovn.¹⁹ På samme måte som annen vold i nære relasjoner ofte forblir skjult, kan vi regne med at det meste av dyremishandlingen også forblir det. Larsens (2003) undersøkelse fra Oslo basert på registrert dyremishandling i Oslo politidistrikt i 1995–2000 viser sannsynligvis bare toppen av isfjellet, da hoveddelen av mishandling ikke anmeldes på grunn av ofrenes svake stilling (Larsen 2003:27). Når dyr mishandles, må noen tale deres sak for at mishandlingen skal bli registrert. Også når mishandlingen blir anmeldt, er sjansen stor for at saken henlegges, selv når mishandler er kjent og mishandlingen grov og med overlegg (Larsen 2003. 47). Mens Dyrevernsnemda først og fremst grep inn overfor

direkte vold mot dyr, grep politiet snarere inn i situasjoner med vanskjøtsel. Larsen diskuterer dette i lys av de muligheter som finnes for å bevise at volden har funnet sted, og finner at sjansen for at mishandling avstedkommer en reaksjon fra politiets side øker hvis mishandleren bærer den kriminelles tradisjonelle kjennetegn av sosial utstøtning.

Vanskjøtsel kan knyttes til passiv unnlattelse, det å ikke å ta hensyn til dyrets behov, men dyr er også ofre for direkte vold som skyldes aktive handlinger. Denne har andre årsaker, og sannsynligvis kan ikke-institusjonalisert voldsutøvelse mot dyr sees i lys av de samme mekanismer som kan forklare vold mennesker i mellom, som for eksempel manglende impuls kontroll, kontrollbehov (Agnew, 1998, Sollund 1999), alkoholpåvirkning og psykiske forstyrrelser. Sammenhengen mellom mishandling av ektefeller og barn og familiens kjæledyr er også veletablert (for eksempel Ascione et al 1997, Agnew 1998:178, Beirne 1999, Mc Intosh 2009).

Robert Agnew (1998) identifiserer en rekke faktorer som sammen kan bidra til dyremishandling, og inkluderer i sin definisjon (som Beirne, *ibid*) enhver handling som bidrar til smerte eller død for et dyr eller på annen måte truer og påvirker dets velferd. Dyremishandling skjer mest sannsynlig når individer er. ” a: unaware of the abusive consequences of their behaviour for animals, b; do not think their abusive behaviour is wrong and c; believe that they benefit from their abusive behaviour” (Agnew 1998; 182). I tillegg spiller en rekke andre faktorer inn som, et individs evne til å føle empati, sosialisering, stresspåvirkning, sosial kontroll og sosiale relasjoner (inkludert til dyr), dyrets fysiologiske trekk; likhet med mennesker. Disse faktorene påvirkes igjen av sosial posisjon, alder, kjønn og bosted. Menn begår oftere voldshandlinger mot dyr enn kvinner.

Det at det ikke finnes noen form for sertifisering av dyreeiere gjør også at dyr ikke har noen beskyttelse mot å bli kjøpt av individer som har andre hensikter med dem enn å opprette sosiale relasjoner til dem. Den nye Dyrevelferdslovens krav til 16-årsgrense for å ha selvstendig ansvar for dyr og forbud mot å overdra dyr til personer det er grunn til å tro ikke vil eller kan behandle dyret forsvarlig (§ 6, ot.prop. 15 2008–2009 s. 96) vil neppe endre dette. Med mindre personen er åpenbart uegnet, for eksempel ruspåvirket eller mindreårig, vil butikkeieren selge dyret, for eksempel til en travel forelder som tror at en kanin i bur vil kunne ha et godt liv. Et annet eksempel på konsekvens av manglende sertifisering er når unge menn i London kjøper seg hunder definert som ”kamphunder” for å øke sin sosiale status, som heves etter hvor

flink hunden er til å slåss. At hunden blir slått, dressert til å reagere med aggresjon og ikke blir luftet, blir således ikke sanksjonert med mindre hunden selv blir gjenstand for politiets interesse fordi rasen er kriminalisert (Kaspersson 2008).

Mens mennesker registreres når de blir født, er kjæledyr uregistrerte, på samme måte som deres eiere ikke er registrert som dyreeiere, da unntatt hos veterinæren dersom de tar dyret med dit. Hvor mange kjæledyr det faktisk finnes i Norge, og hvor mange av dem som mishandles har vi ingen oversikt over. Larsens (2003:48) studie viste at det i årene 1995–2000 var 101 anmeldelser til Oslo politidistrikt for dyremishandling. Av disse ble snaut halvparten, 49, henlagt. Samtidig som dette sannsynligvis sier svært lite om det relle antallet dyremishandlingstilfeller, kan det antyde at faren for å få en reaksjon for dyremishandling er liten.

Konklusjon

Vår tid er preget av industrialisering av husdyrhold som medfører fremmedgjøring overfor dyr. Dette kan både være en årsak til og en konsekvens av forbruket av dyr, hvorav kjøttkonsumet i verden er femdoblet siden 1950 (Holm og Jokkola 2007). Samtidig kan antallet nære relasjoner mennesker har til dyr antas å øke. En amerikansk studie viser at 56 % av amerikanske husholdninger har kjæledyr, mens tall fra EU-land i 1994 viste at det fantes 36 millioner hunder, 35 millioner katter og 173 millioner andre kjæledyr i private hushold (Serpell 1996:13). En opplevd fremmedgjøring i forhold til dyr generelt kan kanskje forklare økningen i kjæledyrpraksis ved at den dekker et behov mange mennesker har for å føle nærhet til andre arter (Serpell 1996). Samtidig kan en generell fremmedgjøring overfor dyr, sammen med økonomisk gevinst, være årsak til at utallige individer bortføres fra sine habitater og arter utrykkes.²⁰ Av papegøyene som fanges dør 90 % på vei til bestemmelsesstedet. Ulovlig trafficking av dyr er den tredje største ulovlig handel i verden, etter narkotika og våpensalg, som for øvrig også kan involvere dyr idet dyrene brukes til oppbevaring av narkotika ved at stoffet opereres inn i dem (Michaels 2002, Warchol, Zupan, and Clack 2003).

Det å holde kjæledyr kan gi helsemessig gevinst, ved at dyrs nærvær kan være beroligende og senke blodtrykket i situasjoner som medfører stress (Beck og Katcher 1996:104–124). Beck og Katcher (1996:127) gir eksempler på hvordan dyr er blitt brukt for å nå frem til pasienter med psykoser og sier:

“We believe that animals can make a unique contribution to therapy because of their capacity to make people feel safe, loved and worthwhile”. Dyrehold kan indirekte bidra til å øke antallet sosiale relasjoner en har til andre mennesker, ved at dyrene blir et interessefellesskap (Anderson 2003, Beck og Katcher 1996, Neumann 2006). Det å møtes for å gå morgentur med hunden vil for eksempel både gi sosialt samvær med hund og mennesker, i tillegg til å bidra til å strukturere dagen og tilby frisk luft, lys og mosjon – alle aspekter som alle vil kunne ha en helsemessig betydning. Kjæledyr kan antas å ha ekstra stor betydning for mennesker som er blitt alene ved tap av ektefelle og/eller eldre som ser sitt sosiale nettverk dø ut, og en skal heller ikke undervurdere den betydning et kjæledyr kan ha for ensomme barn.

De etiske refleksjoner jeg har rundt forholdet til mine og andre dyr som forbrukes materielt deler jeg trolig med mange andre dyreeiere. De flestes forhold til kjæledyr er antageligvis preget av nærhet, kjærlighet og omsorg. Problemet er at det ikke er noen form for kontroll av de menneskene som anskaffer seg dyr og av måten deres dyr behandles på. På grunn av den lave verdien dyr tilskrives i vårt samfunn, tas heller ikke dyremishandling tilstrekkelig alvorlig, og dyrevernlovgivning bidrar til å legitimere dyremishandling ved tilslørende begreper, ved at det er den sosiale sfære dyret defineres til å tilhøre som bestemmer dets grad av beskyttelse. Hvis dyrevelferdsloven hadde hatt mer enn symbolverdi, kunne den kanskje bidratt til at forholdet menneske– dyr ikke hadde vært så paradoksalt. Paradokset tilknyttet våre behov for nærhet til andre dyr, og den måten dyr behandles på hvis skjebne er å bli brukt materielt, utgjør kjernen i forholdet mellom mennesker og andre dyr i vårt industrielle samfunn.

I de fleste tilfeller innebærer kjæledyrpraksis sannsynligvis ikke spesiesisme. Likevel er det trolig at fordi spesiesisme som ideologi råder på andre arenaer og pga. kapitalistiske krefter, kan også denne praksisen ofte bli spesiesistisk ved at den smittes av det forhold mennesker har til dyr som befinner seg i andre sosiale sfærer. Selv om kjæledyrene i utgangspunktet innehar en annen rolle enn dem vi definerer som ”nyttedyr” og ”produksjonsdyr”, er de likevel sårbare, og praksisen med kjæledyr har også store omkostninger, ved at dyr tilpasses menneskelige behov og ønsker, og ved at mennesker lett kan kvitte seg med dem når de ikke lenger er ønsket.

Although pet keeping – along with concerns about the future of the earth – may encourage more positive perceptions of certain kinds of animals, industrial capitalism also offers great incentive for animals to be treated as objects, machines or ‘natural resources’. (Mullins 1999:216)

Mens kjæledyrpraksis da den først oppstod var et uttrykk for slektskapet og nærheten mellom artene, er dagens kjæledyr i en mye mer utsatt posisjon på grunn av vår tids generelle sosiale avstand mellom mennesker og dyr. Det at dyr selges som varer over disk, åpner opp for direkte dyremishandling og vanskjøtsel, ved at det ikke stilles krav til kjøper. Dette peker i retning av at kjæledyr, som andre dyr, trenger et bedre vern. Siden kontrollmulighetene i private hjem er få, betyr det at det bør være bedre kontroll med dem som skaffer seg dyr, for å forebygge mishandling. Det å skaffe seg et dyr må ansees som adopsjon, som medfører tilsvarende ansvar, fremfor at dyrene – som nå – tingliggjøres.

Noter

1. Begrepet understreker at også mennesker er dyr, og dermed også det biologiske slektskap og likheten mellom artene. Samtidig kan begrepet kritiseres for å gi mennesker forrang, fremfor alle andre arter som således plasseres i samme bås, på tross av enorme innbyrdes forskjeller. Jeg vil likevel heretter benytte begrepet dyr av stilistiske hensyn, selv om det kan bidra til å fremheve forskjeller mellom artene heller enn likhetene, med de implikasjoner det har for utnyttning og undertrykking (Cohen 2000, Nibert 2003:23, Sollund 2004, 2008). For en utdyping av diskursiv praksis' betydning for (en antagonistisk) identitetsdannelse i relasjonen menneske-dyr, se Svärd 2008).
2. Ordet kan virke søtladent og sentimentalt og kunne kanskje vært byttet ut med for eksempel "vennedyr", som indikerer likeverd, eller "selskapsdyr", som indikerer hensikten med dyreholdet. Likevel velger jeg å beholde det fordi det også er normbærende ved at det signaliserer at dyr som holdes som selskapsdyr, altså med henblikk på sosiale relasjoner, skal ha kjærlighet og omsorg.
3. Et annet eksempel på det er når Centre for Gender Research ved Uppsala universitet arrangerer konferansen Meet animal meat 21.–23.5 2009
4. Nibert kritiserer bruken av begrepet minoritetsgrupper da han anser at termen impliserer at disse gruppene er fremmede og annerledes enn dem som beskriver dem og at begrepet tildekker årsaker, konsekvenser og realiteten av undertrykkende sosiale arrangementer som går utover minoritetsgruppene og får dem til å fremtre som både naturlige og uunngåelige (Nibert 2003:7). Det er ikke rom for å gå inn i denne diskusjonen i denne artikkelen.
5. Ordet tilslører hvor kjøttet kommer fra, hva det er, og setter dyrene i samme kategori som gjenstander som fremstilles industrielt, som for eksempel klær og biler.
6. En annen måte de fanges på, er at mennesker plukker ut fugleungene fra redene i huler i trær. En slik praksis medførte at en amazonart på øya Margarita i Venezuela nesten ble utryddet før redningsaksjoner ble iverksatt for å beskytte dem. (Illustrert vitenskap 8/2009, s. 60–63).
7. Dette innebærer dessverre også seksuell kontakt (Beck og Katcher 1996. 54–55, Serpell 1996:33–35).
8. Ordet "avliving" er etter mitt syn en eufemisme som tilslører handlingens karakter, på samme måte som en rekke andre ord som betegner mishandling og drap på dyr er det, for

- eksempel ”overskuddsdyr” som drepes i laboratorier, og det å ”pelse” som innebærer å sette en stav i anus på en rev og drepe den med strøm for så å flå den.
9. http://www.peta.org/mc/factsheet_display.asp?ID=134
 10. Det at jeg ikke selv kom på at det ville være nærliggende kan kanskje vise min egen daværende fremmedgjøring overfor arten.
 11. I Norge ble ørøpering forbudt i 1954 mens halekupering først ble forbudt i 1988. Se Wikipedia (<http://no.wikipedia.org/wiki/Kupering>)
 12. <http://www.alexfoundation.org/alex.html>
 13. Ifølge Beirne (1999:40) merkes, kastreres og drepes årlig 9 milliarder dyr i kjøttindustrien i året bare i USA
 14. http://animalrights.change.org/blog/view/animal_use_and_abuse_statistics_the_shocking_numbers
 15. http://www.mattilsynet.no/fdu/multimedia/archive/00049/FDUs__rsrapport_2008_49067a.pdf
 16. Dyrevernaven er nylig revidert. Det er trolig at den nye dyrevelferdsloven ikke vil utgjøre noen stor forskjell for dyrene (Ellefsen 2009). I ot.prp. 15. 2008–2009 heter det under punkt 2.1.1.2: ”*Lovens intensjon er ikke å hindre alle påkjenninger for dyr. Ethvert liv, både i dyrehold og i vill tilstand, innebærer ulike former for belastninger. Dyr i fangenskap vil heller ikke kunne få ivaretatt alle sine behov fullt ut. Samtidig er det noen grenser for hva vi, ut fra våre behov, lovlig skal kunne utsette dyr for. Også når behovet for å påføre dyr lidelser anses særlig tungt, går det en grense for hva som er dyrevelferdsmessig forsvarlig og dermed lovlig.*” Jurist Live Kleveland i Dyrervernalliansen mener at den nye loven på en rekke punkter vil svekke dyrs rettsvern (http://www.dyrevernaven.no/Emner/forbruker_og_samfunn/131/Nyheter_om_lov_og_rett/7797).
 17. Jeg sikter da til den tidligere Dyrevernaven.
 18. I dag er det Mattilsynet som er ansvarlig instans, hvis navn også understreker hvilken rolle dyr tilskrives i vårt samfunn.
 19. http://www.dyrebeskyttelsen.no/pressemedinger/20070314_straffen_for_aa_drepe_dyr_i_norge.shtml
 20. Se for eksempel http://afp.google.com/article/ALeqM5isK4Yk6l3MXQ0p3_lefjeSE8bPOQ, og <http://drake.marin.k12.ca.us/academics/seadisc/ES%20Projects/red%20tailed%20parrot/>

Litteratur

- Ascione, Frank, Weber, Claudia, Wood, David (1997) ”The abuse of animals and domestic violence” Nedlastet 7.4.09: http://www.vachss.com/guest_dispatches/ascione_1.html (Først publisert i *Society & Animals* 1997, 5:3)
- Adams, Carol J. (red.) (1996) *Beyond animal rights*. New York: The Continuum Publishing Company
- Agnew, Robert (1998) ”The causes of animal abuse. A social-psychological analysis”. *Theoretical criminology*, vol. 2 177–209

- Anderson, Patricia (2003) "A bird in the house: An anthropological perspective on companion parrots". *Society and animals*. Vol. 11 no 4 (uten sidetall, nedlastet fra nettet 27.2.2009)
- Aubert, Vilhelm (1954) Om straffens sosiale funksjon. Oslo: Universitetsforlaget
- Beck, Alan og Katcher, Aaron (1996) *Between pets and people. The importance of animal companionship*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press
- Beck, Alan (1999) "Companion animals and their companions: Sharing a strategy for survival". *Bulletin of science, technology & society*, 19:281–295
- Adams, Carol (1996) "Caring about suffering: A feminist exploration", s. 17–34. I: Donovan J. og Adams, C. (red.) *Beyond animal rights*. New York: The Continuum Publishing Company
- Arluke, Arnold og Sanders, Clinton R. (1996) *Regarding animals*. Philadelphia: Temple University Press
- Beirne, Piers (1999) "For a nonspeciesist criminology. Animal abuse as an object of study" *Criminology*. An interdisciplinary journal. The official publication of the American Society of Criminology. No 1, February 1999:117–149
- Børresen, Bergljot (1996) *Den ensomme apen. Instinkt på avveie*. Oslo: Gyldendal norsk forlag
- Cazaux, Geertrui (2007) "Labelling animals: non-speciesist criminology and techniques to identify other animals". I: P. Beirne og N. South (red.) *Issues in green criminology*. London: Willan Publishing
- Cazaux, Geertrui (1998) "Legitimizing the entry of 'The animals issue' into (critical) criminology". *Humanity and Society*. Vol 22:4, s. 365–385
- Cazaux, Geertrui (1999) "Beauty and the Beast: Animal abuse from a non-speciesist criminological perspective". *Crime, Law and Social Change*. Vol. 31 no. 2:105–126
- Cohen, Stanley (2001) *States of denial* Cambridge Polity Press
- Donovan, Josephine (1990) "Animal Rights and Feminist Theory", *Signs. Journal of women in culture and society*. Vol. 15:2:350–376
- Donovan, Josephine (1996) "Sympathy as a Basis for Ethical Treatment of Animals" s. 147–170. I: Donovan J, and Adams, C.J. (red): *Beyond animal rights*. New York: The Continuum Publishing Company
- Douglas, Mary (1997) *Rent og urent*. Oslo: Pax Forlag
- Ellefsen, Rune (2009) *Ny dyrevelferdslov: Beskyttes dyr eller næring? Interesseskonflikt og motsridende syn på dyrs status i lovprosessen forut for dyrevelferdsloven*.

- Masteroppgave i retts sosiologi. Inst. for kriminologi og retts sosiologi, UiO
Ericsson, Kjersti (1997) *Drift og dyd. Kontrollen av jenter på femtitallet*. Oslo:
Pax Forlag
- Gålmark, Lisa (2008) "Aristotle revisited. Anthro-Androcentricism and meat
normativity" s. 87–109. I: Sollund, Ragnhild (red.) *Global harms Ecological
crime and specieisism* New York: Nova Science Publishers
- Haave, Per (2000) *Sterilisering av tatere 1934–1977 En historisk undersøkelse
av lov og praksis*. Norges forskningsråd
- Hallsworth, Simon (2008) "Imaginary spaces and real relations" s. 71–87. I:
Sollund, Ragnhild (red.) *Global harms Ecological crime and specieisism*. New
York: Nova Science Publishers
- Haraway, Donna J. (2008) *When species meet*. Minneapolis: Minneapolis Uni-
versity Press
- Holm, Jens, Jokkala, Toivo (2007) *Djurindustrin och klimatet*. Bryssel:
GUE/NGL
- Jokkola, Toivo (2009) *Prosjektbeskrivelse til doktorandstudiet*. Kriminolgiska
institutionen. Stockholms universitet
- Kheel, Marti (1996) "The Liberation of Nature: A Circular Affaire". I:
Josephine Donovan og Carol J. Adams (red.): *Beyond animal rights* pp.
17–34. New York: The Continuum Publishing Company
- Kasprsson, Maria (2008) "On treating the symptoms and not the cause. Reflec-
tions on the dangerous dogs act". Paper til The British Society of criminology
- Kristiansen, Jan Erik (1994) "Kjæledyr i norske husholdninger. *Samfunnsspeilet*
4/94 18–22
- Larsen, Guri (2003) *Dyrevern eller samfunnsvern*. Oslo: Unipub
- McIntosh, Sue C. (ukjent år) "The Links Between Animal Abuse and Family
Violence, as Reported by Women Entering Shelters in Calgary Commu-
nities." Nedlastet 7.4.09: <http://canadianveterinarians.net/pdfs/McIntoshCalgarystudy.pdf>
- Michaels, Anne (2002) "Parrot Smuggling. Still a Global Problem". Animal
welfare institute. Quarterly. Fall 2002. Vol 51:4.
- Mullin, Molly H (1999) "Mirrors and windows: Sociocultural studies of Human-
animal relationships". Annual review of anthropology. Vol. 28, 201–224
- Mullin, Molly (2002) "Animals and anthropology" i *Society & Animals* 10:4.
387–393
- Neumann, Iver B. (2006) "Flerbent fellesskap i en norsk trekkhundklubb"
Norsk antropologisk tidsskrift nr. 1 17, 48–63

- Nibert, David (2003) "Humans and other animals: Sociology's moral and intellectual challenge". *International journal of sociology and social policy*. Vol. 23 3 s. 5–25
- Nibert, David (2002) *Animal rights Human rights*. Oxford: Rowman and Littlefield publishers
- Noske, Barbara (1989) *Humans and other animals: Beyond the boundaries of anthropology*. London: Pluto Press
- Noske, Barbara (2002) "The animal question in anthropology". *Society & Animals* vol. 1:2 (Nedlastet 2.4.09 <http://www.psyeta.org/sa/sa1.2/noske.html>)
- Pepperberg, Irene (1999) *The Alex studies. Cognitive and communicative abilities of grey parrots*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press
- Pepperberg, Irene (2006) "Grey parrots do not always 'parrot': the roles of imitation and phonological awareness in the creation of new labels from existing vocalizations". *Language sciences* 23 (2007) 1–13
- Regan, Tom (1999) *Djurens rettigheter, en filosofisk argumentation*. Förlaget Nye Doxa. (Or. The case for animal rights, Berkely University Press 1983).
- Saint-Exupéry, Antoine (1943) *Le petit prince*. Paris: Gallimard
- Serpell, James (1996) *In the company of animals*. Cambridge University Press
- Shepard, Paul (1996) *The others. How animals made us human*. Washington DC: Island Press
- Shapiro, Kenneth (1996) "The Caring Sleuth: Portrait of an Animal Rights Activist" s. 126–147. I: Josephine Donovan og Carol J. Adams (red.) *Beyond animal rights*. New York: The Continuum Publishing Company
- Tranøy, Joar (1992) *Lobotomi i skandinavisk psykiatri. KS-serien 1–92*. Institutt for kriminologi og strafferett
- Singer, Peter (2002) *Dyrenes frigjøring*. Oslo: Spartacus forlag
- Stephenson, Svetlana (2008) "The dog that could not bark" s. 151–167. I: Sollund, Ragnhild (red.) *Global harms Ecological crime and specieism*. New York: Nova Science Publishers
- Warchol, Greg., L. Zupan, L. Linda, and Willy Clarke (2003) "Transnational Criminality: An analysis of the illegal wildlife market in Southern Africa". *International Criminal Justice Review*, Vol. 13, pp. 1–26

Sammendrag

Menneskers praksis med å ha såkalte kjæledyr går mange tusen år tilbake i tid og er vanlig blant alle folk. En slik praksis, hvor mennesker temmer andre (ikke-menneskelige) dyr og har dem som venner, understreker nærheten og slektskapet mellom artene. I vår tid bygges nærheten mellom mennesker og dyr stadig ned, og karakteren av det forholdet mennesker har til dyr defineres av hvilken sfære de befinner seg i. Som ”produksjonsdyr” for kjøtt og pels, som ”forsøksdyr” i medisinske og psykologiske eksperimenter og til produkttesting, til underholdning, f.eks. i sirkus og som byttedyr i jakt, er dyrene objekter for menneskers behov og ønsker. I denne artikkelen diskuterer jeg praksisen med å holde kjæledyr ut fra egne erfaringer og ser disse i lys av litteratur som teoretisk og empirisk belyser forholdet mennesker har til dyr generelt, men forholdet til kjæledyr spesielt. Et spørsmål er om praksis med å holde kjæledyr først og fremst dekker et menneskelig behov som bygger på spesiesisme og som legitimerer at mennesker har dyr som eiendom og med det en tingliggjøring av dem og mulig mishandling. På en annen side kan mennesker gjennom å holde kjæledyr lære seg å se andres behov og føle kjærlighet og respekt for dyr, og kjæledyr kan bidra til en øket livskvalitet for mennesker.